

Cygan, Jerzy Marian

"Dzieje parafii Garwolin 1418-1993", Zbigniew Gnat-Wieteska, Pruszków 1993 : [recenzja]

Szkice Podlaskie 5, 122-124

1996

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Zbigniew Gnat-Wieteska, Dzieje parafii Garwolin 1418–1993,
Oficyna Wydawnicza „Ajaks”, Pruszków, 1993, ss. 216, tab. 27

Książka stanowi monografię blisko 600-letniej działalności parafii Garwolin — miasta powiatowego w województwie siedleckim, położonego w południowo-wschodniej części Mazowsza, w dawnej Ziemi Czerskiej. Początkowo parafia należała do diecezji poznańskiej w archidiaconacie warszawskim, następnie przez krótki czas do krakowskiej, a potem na przemian do lubelskiej i janowskiej czyli podlaskiej, aktualnie zaś należy do siedleckiej. Od czterech stuleci wiąże się z nią urząd dziekański. Była w przeszłości i jest nadal placówką o dużym znaczeniu dla życia kościelnego, narodowego i społecznego.

Praca tutaj prezentowana jest utrzymana na wysokim poziomie naukowym. Autor jest zasłużonym historykiem, szczególnie dla regionu garwolińskiego w czasie II wojny światowej — wydał drukiem opis dziejów garwolińskiej parafii w okresie I Rzeczypospolitej (*Garwolin. Dzieje miasta i okolicy*, Warszawa 1980, s. 74–83). Stąd też rozprawa otrzymała układ chronologiczno-problemowy, z wyodrębnieniem historii parafii Garwolin (s. 12–177) i dekanatu (s. 178–206).

Problematyka przedstawiona w książce jest bogata i jasno ukazana. W dziejach parafii omówione zostały: obszar i podległość parafii oraz jej święta; duchowieństwo; proboszczowska propinacja z karczmą do roku 1843; uposażenie probostwa; kościół parafialny poczynając od drewnianej świątyni w XV w. p.w. „Wniebowzięcia Najśw. Maryi Panny” aż po kościół współczesny, murowany, z 1894 r. p.w. „Przemienienia Pańskiego”; filialny kościół „św. Anny” z XVI w. fundacji księżnej Anny mazowieckiej, rozebrany w 1770 r.; kultura muzyczno-kościelna (organy, organiści, parafialne chóry śpiewacze); szpital dla ubogich na przestrzeni XVI–XIX w.; dozór kościelny i rada parafialna w XIX i XX w.; kaplice mszalne — 3 w Garwolinie i 6 poza miastem; bractwa i stowarzyszenia religijne (z których Bractwo św. Anny sięga XVI w., Bractwo Różańcowe i Św. Antoniego Padewskiego XVII w. a do bardziej aktywnych charytatywnie i społecznie należą Świecki Zakon Franciszkański, Liga Katolicka przekształcona w 1933 r. w Akcję Katolicką oraz Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Polskiej, Męskie i Żeńskie, intensywnie działające w latach 1925–1939 na polu oświaty wśród rolników, szerzenia życia artystycznego i uprawiania sportu); charytatywna działalność duchowieństwa parafialnego podczas i po II wojnie światowej; cmentarz grzebalny założony u progu XIX w. z kaplicą św. Antoniego Padewskiego ufundowaną w 1842 r. przez Klemensa Wilkońskiego, dziedzica Górzna; mniejszości narodowe, głównie

Żydzi, prawosławni, przed 1915 r. mający cerkiew w koszarach wojskowych, i nieliczni ewangelicy; szkoła parafialna od XVI w. do 1823 r. (do Utworzenia Towarzystwa Szkoły Elementarnej); lata manifestacji i walki przed i po powstaniu styczniowym; życie religijne w parafii po II wojnie światowej.

Sporo miejsca poświęcono życiu dekanatu, poczynając od 1603 r. Był on terytorialnie rozległy, od 1867 r. jego obszar pokrywał się z granicami powiatu i — wskutek carskiej kasaty diecezji podlaskiej — zaczął należeć do diecezji lubelskiej, po odzyskaniu zaś niepodległości przez Polskę w 1918 r. otrzymał nowe granice oraz nowy skład parafii. Do rangi dekanatu wyrosła na okres dwóch lat parafia Osieck, która z resztą parafii weszła w 1921 r. w skład dekanatu garwolińskiego. W okresie II i III Rzeczypospolitej powstały w tym dekanacie nowe parafie. W jednym z rozdziałów przedstawiono dokładnie metryki parafii: w XII w. powstały parafie Warszawice (początkowo Radwanków) i Osieck; w XV w. Wilga (dawniej Wilka), Górzno, Parysów (do 1538 r. Sieczcza); w XVI w. Borowie (Jastrzębie-Borowie); w XVII w. Ostrówek; w XIX w. Mariańskie, Porzec, Goźlin z klasztorem księży marianów z XVII w., Sobienie Jeziory (dawniej Jeziory, Jeziory-Sobienie) i w XX w. Trąbki, Marianów, Gocław, Pilawa, Górki k. Garwolina, Unin, Miętne i w samym Garwolinie parafia p.w. Matki Boskiej Częstochowskiej. Można dodać, iż w szeregu miejscowości powstały kościoły filialne i kaplice z obsługą dojazdową, zaczątki nowych parafii oraz że niektóre parafie są prowadzone przez zakonników: Goźlin przez marianów, Górki przez michaelitów. W Garwolinie istnieje także dom sióstr służek (Zgromadzenie Sióstr Służek NMP Niepokalanej); ich dom w szpitalu powiatowym na Aleksandrówce został zlikwidowany w latach 1953/54. Na początku i w połowie XX w. w Garwolinie i w Sulbinach działały inne franciszkańskie zakonnice.

W uzupełnieniu metryk parafii dekanatu garwolińskiego podano informacje o historii ruchu mariawickiego na tym terenie. W 1908 r. powstały trzy skupiska mariawitów: Chromnin (parafia Borowie), Sobienie Kiełczewskie (parafia Sobienie-Jeziory) oraz Gocław i Pogorzel (parafia Osieck) ogółem 400 osób. W 1983 r. istniała mała grupka około 35 osób, związana z Gocławiem. Należy nadmienić, iż ich kościoł w Sobieniach już nie istnieje, nie ma tu już mariawitów, podobnie jak w Pogorzeli. Wiadomo, iż parafie są nękane obecnie przez akcje innych sekt.

Należy podkreślić bazę źródłową monografii. Autor omówił ją we wstępie. Z kościelnych źródeł cenne są księgi metryk kościelnych parafii Garwolin z lat 1610–1797, zasobne w dokumenty jest też Archiwum Parafialne — ich wykaz jest podany w bibliografii (s. 207–216). Autor korzystał także z innych archiwów kościelnych i państwowych. Pokażna jest liczba pozycji drukowanych: źródeł i literatury. Zdaje się, iż nie zatrzymano się z dostateczną uwagą nad najazdem bolszewickim w roku 1920. Bolszewicy penetrowali parafie wysunięte najdalej w kierunku Warszawy: Sobienie-Jeziory, Warszawice i właśnie tu, we wsi Całowanie, o mało nie zamordowali ks. biskupa Czesława Sokołowskiego, sufragana, którego biskup ordynariusz skierował w Garwolińskie. Potwierdzają to opowiadania świadków, cokolwiek w Całowaniu i akta parafii warszawickiej w Ar-

chiwum Diecezjalnym w Siedlcach. Z akt tych parafii sporo można się dowiedzieć o ruchach ludowych, lewicowych na terenie dekanatu w początkach XX w. i w okresie II Rzeczypospolitej i o postawie wobec nich duchowieństwa. Także w okresie powstania styczniowego i potem dekanat miał więcej bohaterów pośród duchowieństwa. Takimi byli proboszczowie z Wilgi, Goźlina i Osiecka; w Sobieniach przez ponad 40 lat był proboszczem ks. Kazimierz Władysław Powązka, bernardyn, prześladowany za pomoc okazywaną unitom w Skierbieszowie. Nie są to uzupełnienia do doskonałej, omówionej tutaj monografii, lecz sugestie, iż Ziemia Garwolińska wciąż jeszcze potrzebuje dalszych historycznych badań i opracowań.

JERZY M. CYGAN